

SZAMUELY TIBOR

A németországi fasizmus történelmi előzményeiről és ideológiájáról (II. rész)

A fasizmus mint meghatározott társadalmi jelenség egy bizonyos konkrét történelmi helyzetben keletkezett, amikor a világháború és a proletárforradalmak viharában elernyedtt kapitalizmus gazdasági és politikai rendszere látszólag végső összeomlása előtt állt és egyetlen elképzelhető alternatívaként rajzolódott ki a szocialista forradalom képe. A fasizmus megjelenési formáit az egyes országok fejlődése, helyzete, sajátosságai határozták meg. A német fasizmus, a nemzeti szocializmus jellegét a német viszonyok szabták meg: nemcsak hogy itt volt a legmélyebb a kapitalizmus válsága, a legnagyobb a proletárforradalom győzelmének veszélye, de egy különleges történelmi fejlődés folytán itt bizonyult a leghálásabbnak a talaj a fasizmus embertelen ideológiájának befogadására.

A hitleri fasizmus mint „totális rendszer” nagy súlyt helyezett arra, hogy totális, mindent átfogó ideológiával, vagy ahogy maguk inkább mondták, világnézettel rendelkezzen. A Führer és egy-két vezető ideológus kinyilatkoztatásaiból kiindulva a náci filozófusok, közgazdászok, szociológusok, történészek, jogászok egész hada a közmondásos német alaposággal arra törekedett, hogy a nemzeti szocialista doktrínák összessége meg is feleljen a „totalitás” elvének. Kétségtelen, hogy a náci tanoknak több éven keresztül számottevő agitatív hatásuk, sőt amennyiben nagy szerepet játszottak a tömegbázis biztosításában, politikai hatásuk is volt. Mint ideológiai rendszer azonban a nácizmus talán tarthatatlanabb, nyomorúságosabb a világtörténelem bármely más társadalmi-politikai doktrínájánál.

Számos tekintélyes szakértő egyáltalán kétségbevonja valamely náci ideológia létezését is és azt pusztán a politikai exigenciák váltakozó szükségleteinek alárendelt agitációs jelszavak eklektikus gyűjteményének tekinti. Így vélekedik például Hermann Rauschning: „A doktrínát a tömegeknek szánják. Nem a forradalom tényleges hajtóerőinek egyike, hanem a tömegek vezetésének eszköze. Az elit, a vezérek a doktrína felett állanak, felhasználják céljaik eléréséhez. . . A program és a hivatalos filozófia, a hűség és a hit, mindez csak a tömegekre vonatkozik. Az elitet semmi sem köti — sem a filozófia, sem az erkölcsi normák. Csupán egy kötelességük van: bajtársaik, a beavatott elit többi tagjai iránti abszolút lojalitás.”⁵³ Hasonló állásponton van Franz Neumann, a nácizmus egyik legkiválóbb kutatója: „A nemzeti szocializmus nem rendelkezik a szokásos értelemben vett társadalomelmélettel . . . A nemzeti szocialista ideológia állandóan változik. Bizonyos mágikus dogmái vannak: a vezérimádat, az uralkodó faj felsőbbrendűsége, de ideológiája nincs lefektetve kategorikus és dogmatikus

⁵³ *Hermann Rauschning* : *Germany's Revolution of Destruction*. London. 1939. 20—21. l.

tételek rendszerében.”⁵⁴ Még ennél is tovább megy Harold Laski: „A faszizmusnak egyetlen általunk ismert formájában sincs filozófiája. Mindazokról a hangzatos doktrinákról, amelyeket hívei előadtak, a közelebbi vizsgálatnál kiderül, hogy csupán propagandisztikus fogások, amelyeknek semmi értelmük sincs, kivéve az illető rendszer alátámasztására való alkalmasságukat . . . Ha a faszizmusnak egyáltalán van alapelve, akkor egyszerűen és kizárólag az, hogy a hatalom az egyetlen jó dolog és hogy csak azoknak a fogásoknak van értékük, amelyek azt támogatják és kiszélesítik.”⁵⁵ Végül, hogy Lukács György szavait idézzük: „Hitler maga sokkal műveltelebb és meggyőződésnélkülőbb — cinikusabb volt, semihogy valamely világnézetben többet lásson pillanatnyilag hatásos agitációs eszköznél.”⁵⁶

Ezekben a megállapításokban sok az igazság — hiszen felesleges bizonyítani Hitler elvtelenségét, gátlástalanságát, erkölcstelenségét. Az sem vitatható, hogy a náci párt nyilvános megnyilatkozásaiban óriási szerepet játszott a tisztán propagandisztikus hatás, az emberek minél nagyobb tömegének befolyásolása. A néptömegeket mélységesen megvetette, befogadó és emlékező képességüket a legalacsonyabbra értékelte, így eszközeiben nem válogatott, célja eléréséhez minden megfelelt. A gátlások teljes hiánya lényegesen elősegítette a maximális hatás elérését, de az igazsághoz hozzátartozik az is, hogy Hitler és Göbbels mesterien alkalmazták a propaganda minden módszerét. Nagy precizitással állapították meg hallgatóságuk legérzékenyebb pontjait, ügyesen használták ki a német nép széles rétegeinek a háború utáni pszichológiai állapotát, rugalmasan alkalmazkodtak az egyes csoportok sajátos igényeihez — a munkanélküli proletártól és a leszerelt fiatal katonától a tábornokig és a ruhr-i iparmágnásig. Felhasználva mindazt, ami a korábbi évtizedek ideológiai nevelése eredményeként a németekben lerakódott, következetesen az emberek legaljasabb rejtett ösztöneire appellálva, a náci nagy céltudatossággal irányították propagandájukat arra a területre, ahol a legtöbb gyümölcsöt hozhatta számukra.

A propaganda elmélete, megszervezése, irányítása, módszerei, legapróbb fogásai is a Mein Kampf egyik központi helyét foglalják el. „. . . Már korán meg kellett értenem — írja Hitler —, hogy a propaganda helyes felhasználása valóságos művészet, ami a polgári pártok számára mindig majdnem ismeretlen volt és marad.”⁵⁷ A festőművészet terén minden ábrándozás ellenére semmiféle tehetségről nem tett tanúságot, a hazug propaganda „művészetéhez” azonban annál nagyobb érzékkel rendelkezett. Bőbeszédűsége, sokszoros ismétlései ellenére fő elveit néhány mondatban fektette le:

„A propaganda feladata nem egyesek tudományos képzése, hanem a tömeg figyelmének bizonyos tényekre, eseményekre és szükségszerűségekre stb. való felhívása úgy, hogy jelentőségük éppen ezáltal a tömegek érdeklődésének körébe kerüljön . . . Minden propagandának népszerűnek kell lennie és szellemi színvonalát a meggyőzendő tömeg legkorlátoltabb egyénének felfogó képességéhez kell mérnie . . . Éppen abban áll a propaganda művészetete, hogy megértve a nagy tömegek érzelmi képzeletvilágát, lélektanilag helyes módon megtalálja az utat először figyelmükhöz, majd szívükhöz . . . A nagy tömeg felvevő képessége nagyon korlátolt, értelme kicsiny, tehát nagyon feledékeny. A hatásos

⁵⁴ Franz Neumann : Behemoth. London, 1942. 40. l.

⁵⁵ Harold Laski : Reflections on the Revolution of our Time. London. 1946. 97. l.

⁵⁶ Lukács György : i. m. 433. l.

⁵⁷ Mein Kampf. 193. l.

propagandának ebből eredően csak néhány pontra kell szorítkoznia, és ezeket addig kell vezérszavakban ismételni, míg az utolsó is megérti, hogy mit akarunk.”⁵⁸

Hitler gyakran hangsúlyozta, hogy mennyire fontos tanulni az ellenségtől — a szociáldemokratáktól, a kommunistáktól, a „zsidó összeesküvőktől”, a szabaddkőművesektől stb. —, ellenfeleit viszont, és nemcsak propaganda céllal, hanem gyakran meglepő korlátoltságából, szemellenzösségéből eredően képzeletében rendszeresen a saját gondolataival és módszereivel ruházta fel. Ezért éppen a hitleri propagandamódszerekre illik rá a legjobban az az elragadtatott értékelés, amelyet „ellenfeleinek” koncepciójáról saját maga agyalt ki: „A hazugság nagyságában mindig megvan a hihetőség bizonyos tényezője, mert a népszerű tömegi szívük mélyén inkább csak romlottak, mint szándékosan és tudatosan rosszak, így kezdetleges gondolkodásmódjuk mellett könnyebben esnek áldozatul nagy hazugságoknak, mint kicsinyeknek, mert kis dolgokban néha maguk is hazudnak, de nagy hazugságokat mondani már szégyenlenének. Ilyen valótlanosság nem is jut eszükbe, nem is tételezik fel, hogy más a való tényeket így elferdítse, sőt ha cefőlől felvilágosítanák őket, sokáig kételkednének, ingadoznának, és legalábbis a hazugság egy-két részletéről azt hinnék, hogy ez való. Ennek következménye, hogy még a legpimaszabb hazugságból is valami mindig megragad.”⁵⁹

Mégsem látszanak eléggé megalapozottaknak azok a vélemények, amelyek tagadják a nemzeti szocialista ideológia létezését és azt pusztán a propaganda jelszavak összességére szűkítik le. A fasiszta ideológia különböző zavaros, gyakran egymásnak ellentmondó fonalokból tevődött össze, amelyek közül a pillanatnyi politikai szükségletektől függően hol az egyik, hol a másik került előtérbe, illetve merült ideiglenesen feledésbe. Sok benne a hazug, felelőtlen ígéretés, az emberek tudatos félrevezetésére szánt demagóg frázis. Ugyanakkor azonban a náci doktrínában több olyan vezérelv is megfigyelhető, amely lényegében majdnem változatlanul maradt a fasiszta mozgalom negyedszázados története folyamán, és amelyet hitlerék nagy következetességgel és határtalan kegyetlenséggel igyekeztek megvalósítani uralkodásuk éveiben. Ide sorolható a „vér” misztikus ábrázolása az emberi érték egyetlen reális mércéjeként; az örökös harc törvénye, mint a történelem legfontosabb pozitív mozgató ereje; az erőszak és a brutalitás dicsőítése az „új ember” legfőbb erényeként; a Führerprinzip, a faji elv hordozóiként fellépő vezető egyéniségek döntő meghatározó szerepe és az új elit vezető réteg tudatos kitenyésztése; a fajilag tiszta „népállam” megteremtése mint az örökös urakra és örökös rabszolgáskorba süllyedt Untermenschekre felosztott ideális jövőbeli társadalom alapja stb.

A náci világnézet elemzésére nem azért van szükség, hogy megállapíthassuk alkotói szubjektív meggyőződésének fokát egyik vagy másik tételük felől (bár egyes esetekben ez sem érdektelen); feladatunk rámutatni egyrészt azokra az ideológiai fogásokra, amelyekkel sikerült megnyerniök a német nép jelentős részének támogatását, másrészt a nemzeti szocialista Németország felépítését, gazdasági-társadalmi szerkezetét illető elképzeléseikre, terveikre.

A náci tovább folytatták ideológiai előfutárjaik művét, megalkották az úgynevezett nemzeti szocializmust, vagyis szerintük a nacionalizmus és a szocializmus tökéletes, szerves egybeolvasztását. Más szóval, a reakciós német ideoló-

⁵⁸ Uo. 197—198. l.

⁵⁹ Uo. 252—253. l.

giák két fő vonalát: a biológiai, faji nacionalizmust és az ugyancsak faji alapon álló „német szocializmust” egyesítették egy szervezett politikai tömegmozgalom ideológiai platformjává. Gregor Strasser 1920-ban ezt igen tömören fogalmazta meg: „A jobboldaltól átvesszük a nacionalizmust, amely katasztrofális kimenettelű szövetséget kötött a kapitalizmussal, a baloldaltól pedig a szocializmust, amely eddig szerencsétlenül párosult az internacionalizmussal. Így megalkotjuk a nemzeti szocializmust, amely az új Németország és az új Európa mozgó ereje lesz.”⁶⁰

A hagyományos polgári pártok csődje 1918-ban és az utána következő évek kísérleteinek sikertelensége arról győzte meg a szélső reakció erőit, hogy új jellegű politikai mozgalom és forradalmi látszatú új ideológia nélkül nem fog sikerülni a marxizmussal szembehelyezkedni és megszerezni azt a tömegbázist, amely elsősorban a külpolitikai feladatok megoldásához, a revanshoz elkerülhetetlenül szükséges. Amint Hitler mélységes megvetéssel megállapította: „A »polgári« pártok, ahogy magukat nevezik, sohasem tudják többé a »proletár« tömegeket megnyerni és a maguk táborában tartani, mert itt két világ áll egymással szemben . . . Ebből a szellemi talajból természetesen nem tud a polgári tábor erőt meríteni ahhoz, hogy a marxizmus szervezett erejével megvívja a harcot . . . A polgári pártokból hiányzik az a nagy vonzóerő, amely képes magas szociális nézetek kényszerítő hatásával, a fanatikus harci kedvvel párosult vakhítt meggyőző erejével a nagy tömegeket magához láncolni.”⁶¹

A tömegbázis megszerzésének feladata a fiatal fasiszta mozgalom homlokterébe került. A katonai összeomlás, az infláció, a munkanélküliség, a kilátástalanság — mindez rendkívül kedvező talajt teremtett, de egymagában még nem volt elegendő. Évekkel később, a nürnbergi vádlottak padján ülve, a korán megöregedett és hirtelen lefogyott, lötyögő ruhába öltözött Göring Reichsmarschall elérzékenyülve emlékezett vissza arra a távoli napra, amikor az akkor még fiatal, csinos, arisztokratikus háborús hős, a Richthofen repülőszázad utolsó, a legmagasabb német katonai renddel kitüntetett parancsnoka egy müncheni sörözőben találkozott az örvezetőből lett politikai vezérrel és elkápráztatva hallgatta meg először érveléseit: „Lehetetlen a német népet átszervezni az erős nemzeti akarati irányába mindaddig, míg a német munkásosztály tömegei ellenzik ezt a gondolatot. Németországot csak úgy lehet újra felemelni, ha mozgósítani tudjuk a német munkásosztály tömegeit, ami csak akkor érhető el, ha a nép széles rétegeit valóban áthatja a versaillesi szerződés kibírhatatlan láncaitól való megszabadulás akarása; ez pedig csak a nemzeti eszme és a szociális célkitűzések egyesítésén keresztül lehetséges. Ekkor kaptam meg tőle először a nemzeti szocializmus ragyogó és mély magyarázatát: a nacionalizmus eszméjének egyesítése a szocializmussal, egyszerre lesz a szocializmus és a nacionalizmus tökéletes megvalósulása. . .”⁶²

A nemzeti szocialista világnézetet először 1920 elején a párt 25 pontból álló programjában fektették le, amelynek szerzői Hitler, Drexler és Feder.⁶³ A program erősen magán viselte a párt akkori osztályösszetételének jellegét — szociális követeléseit majdnem kizárólag a háborús összeomlásban tönkrement

⁶⁰ *Otto Strasser* : i. m. 21. l.

⁶¹ *Mein Kampf*. 191, 412, 414. l.

⁶² *Trial of German Major War Criminals*. London. 1949. IX. köt. 64. l.

⁶³ A program szövegét lásd *Nuremberg Document 1708— PS. Nazi Conspiracy and Aggression*. IV. köt. 208—211. l.

vagy gazdaságilag veszélyeztetett kisegyszisztenciák kívánságait tükrözték —, de ugyanakkor, bár kezdetleges formában, viszonylag enyhe megfogalmazásban, a náci Credo több olyan alaptételét is tartalmazta, amelyek végrehajtásához hitlerék, mindenki nagy meglepetésére, hatalomrajutásuk után vas következetességgel láttak hozzá.

Az 1. pont kimondta; „Követeljük minden német egyesítését egy Nagynémetországban, a népek önrendelkezési joga alapján.” (Jellemző az Októberi Forradalom rendkívül népszerű jelszavára való hivatkozás.) A náci párt tehát már indulásakor kilátásba helyezte az Anschlusst, a Szudéta-vidék elfoglalását és egyéb területi hódításokat a németység egyesítése címén, bár ez nem akadályozta meg Hitlert abban, hogy a Mein Kampf lapjain szokásos cinikus elvtelenségével lemondjon Dél-Tirolról egy remélt olasz szövetség érdekében.

A 2. pont: „Követeljük a német nép más országokkal való egyenjogúságát, a versaillesi és a saint-germaini békeszerződések hatálytalanítását.” A hatalomért folytatott harc időszakában, de az 1933 utáni első években is ez a követelés talán a náci program legfontosabb része. Egyetlen jelszó sem volt, amely köré annyira hatékonyan sikerült volna egyesíteni a lakosság legkülönbözőbb csoportjait, mint a békeszerződés érvénytelenítése, amelyben Németország minden bajának okát látták. Sokéves, szüntelen propagandával a náciknak sikerült ezt a jelszót meglovagolni és fellépni a Versailles elleni egyedül következetes, kérelhetetlen harcosok szerepében. Hitler tisztában volt a békeszerződés elleni küzdelem jelentőségével a mozgalom szempontjából. A Mein Kampf-ban megmondta: „...Mennyire bele kellett volna égetni a békeszerződés minden pontját a német nép testébe és lelkébe mindaddig, míg egy hatvan milliós nép fiainak és leányainak arcára ki nem ül a közös szégyen pírja és egyetlen lángtengerré gyullad bennük a közös gyűlölet, amelynek izzása acéllá edzi akaratukat és egy emberként kiáltanak fel:

— Újból Fegyvert!

Igen, erre jó egy ilyen békeszerződés. Elnyomásának mértéktelensége, követeléseinak szemérmertlensége óriási propagandafegyvert ad kezünkbe egy alvó nép felrázására.”⁶⁴

Ugyanakkor ez a követelés lehetőséget nyújtott arra, hogy a külföld felé a nácik hosszabb időn keresztül a nyugati közvélemény jelentős része által is igazságtalannak elismert versaillesi szerződés elleni jogos nemzeti harc bajnokáinak szerepében tetszelegjenek, elterelve a figyelmet programjuk valódi, embertelen tartalmától, sőt hogy kezdetben még bizonyos rokonszenvet is biztosítsanak maguknak.

A program sarkalatos pontja a harmadik: „Földet és területet követelünk népünk fenntartása érdekében és gyarmatokat népfellegünk számára”. Sem a „Volk ohne Raum” fogalma, sem a gyarmatok követelése nem jelentett Németországban új dolgot, Hitler azonban a gyarmatosítás objektumának nem távoli afrikai területeket, hanem Kelet-Európát tekintette. Ez számára a „nemzeti szocialista birodalom” alapját, sőt egyetlen valódi létjogosultságát jelentette.

A következő hat pont a náci platform másik központi kérdésével, a német faj megtisztításával foglalkozik. Itt még viszonylag homályos megfogalmazásokkal találkozunk — formálisan az állampolgárság feltételeiről és az állampolgárok jogairól van szó —, de már világosan kirajzolódnak bennük a zsidókérdés „végleges megoldásának” körvonalai. A 4. pont: „Csak a fajhoz tartozó egyén lehet

⁶⁴ Mein Kampf. 715. l.

állampolgár, mégpedig csak német vérű egyén, függetlenül vallásától. Zsidó nem lehet a faj tagja." Az 5. és 6. pontok foglalkoznak az állampolgárok jogaival és leszögezik, hogy minden nem tiszta fajú egyén idegennek tekintendő. A 7. pont követelte az államtól a megélhetés biztosítását minden állampolgár számára és mindazoknak az országból való kiutasítását, akiknél ez nem oldható meg. A 8. pont követelte a további bevándorlás beszüntetését és mindenkinek kiutasítását, aki német állampolgárságát 1914. augusztus 2-a után szerezte meg. A 9. pont leszögezte az állampolgári jogok és kötelességek egyenlőségének elvét, ami nem volt több fenekelt, de üres frázisnál.

Az NSDAP programjának 10. pontja tartalmazza a náci „szocializmus” definícióját: „Minden állampolgár első kötelessége a szellemi és fizikai munka. Az egyének tevékenysége nem kerülhet szembe az összesség érdekével, hanem csakis a közösség keretein belül és a közös jólét céljával folytatható.”

Ebből a különböző módon értelmezhető homályos formulából kiindulva nyolc pontban foglalták össze szociális programjukat. A 11. pont követelte a nem munkával szerzett jövedelmek felszámolását, a következő pontok viszont, amelyek a „kamatrabszolgaság megszüntetésének” közös címe alatt szerepelnek, leszögezték: a 12. pont — „minden háborús profit maradéktalan elkobzása”, a 13. pont — a trösztök államosítása, a 14. pont — a nagykereskedlem profitjainak felosztása, a 15. pont: „Követeljük az egészséges középosztály megteremtését és fenntartását, a nagyáruházak haladéktalanul községi kezelésbe vételét és kiskereskedőknek való bérbeadását alacsony bérösszegek ellenében”, továbbá a kiskereskedők mindennemű állami támogatását; 17. pont: „Követeljük a nemzeti szükségleteknek megfelelő földreformot, a földnek a közösség érdekében történő megváltás nélküli kisajátításáról szóló törvény elfogadását”, a 18. pont — kérlelhetetlen harcot hirdet az uzsorások, spekulánsok stb. ellen, egészen a halálbüntetés alkalmazásáig.

Ezután különböző vegyes célkitűzések következnek: a 19. pont követelte a germán jog bevezetését a római jog helyett, a 20. pont az oktatási rendszer átszervezését és a tanulók nemzeti szellemű nevelését, a 21. pont az állam jóléti tevékenységének kiszélesítését, az anyák támogatását, a testnevelés és a sport fejlesztését, a 22. pont a zsoldos hadsereg feloszlását és egy nemzeti hadsereg megszervezését, a 23. pont a sajtó megtisztítását a nem német elemektől, a 24. pont a vallásszabadságot, ami alól természetesen a „materialista szellemű judaizmus” kivételt képezne.

A 25. és utolsó pont az egész program kulcsa: „A fentiek megvalósítása érdekében követeljük az erős központi államhatalom létrehozását”, ami mindenekelőtt a tartományi autonómia megszüntetését jelentené.

A náci párt programja az első évektől eltekintve sohasem játszott különösebb szerepet a politika megszabásában. A szociális követelések mindinkább fededésbe merültek, a hatalom átvétele után egyiket sem valósították meg. Ezzel szemben mindjobban előtérbe kerültek a faj, a faji politika, a faji forradalom, a fajtiszta állam és a faji szocializmus kérdései, az „ösi germán ideálok” megvalósítása. Hitler maga nem tulajdonított nagy jelentőséget a 25. pontnak, nem törődött azzal, hogy nyilatkozatai megegyeznek-e a programmal, ugyanakkor azonban a rég holt betűvé vált program szövegét érintetlenül végig érvényben hagyta mint mozgalma és birodalma alapokmányát. Ennek magyarázatát — az egész program és általában az elmélet minden pontos, megfogható, értelmes megfogalmazása iránti mély megvetését — a Mein Kampf hasábjain rögzítette:

„. . . Minden, még a legnagyobb gondolat is veszedelmessé válik, ha öncélként jelentkezik, a valóságban azonban csak annak eszköze. Számomra és minden igazi nemzeti szocialistára nézve csak egy cél létezik: a nép és a haza üdve. . . Minden gondolat és eszme, minden tan és tudomány ezt a célt kell, hogy szolgálja. Mindent ebből a szempontból kell vizsgálnunk és célszerűségéhez képest felhasználnunk vagy elvetnünk. Így nem merevedhet egyetlen elmélet sem holt tanná, mert mindennek az életet kell szolgálnia. . . Azért rendkívül veszélyes az emberek felületessége, mert egy program csupán külső megformulásában valamely mozgalom leglényegesebb feladatát látják. . .

Egy nagy vonásaiban valóban helyes tan számára kevésbé ártalmas valamely, a valóságnak nem egészen megfelelő megfogalmazás meghagyása, mint kijavítása érdekében a mozgalomnak egy addig gránitszilárdságú alaptörvényét az általános megvitatásnak kitenni, mert az ilyen tárgyalás a legrosszabb következményekkel jár.”⁶⁵

A programra tehát a tömegeknek van szükségük — azért maradt változatlan még akkor is, amikor minden gyakorlati értelmét elvesztette, az „örökké élő” és örökké változó formákban megnyilvánuló elmélet viszont, a mozgalom tényleges tartalma, megfogalmazhatatlan. Bármennyire is megkönnyítette ez a roppant nagyvonalúság a mindennapi politikai intézkedések megtételét, az elvtelen fordulatokat és a hazug ígéretést, azt nem lehet pusztán a politikai szélhámosok ügyes trükkjének tekinteni. Az ideológiának, a világnézeti platformnak konkrét, precízen megfogalmazott tételekben való lefektetése már önmagában is a racionális elem felülkerekedését jelentené (mint ahogy tartalmuktól függetlenül mégis racionálisak voltak pl. a náci párt meg nem valósított szociális követelése). Ez viszont ellentétbe került volna azzal az ideológiai elődjektől örökölt mély irracionálizmussal, amely áthatotta a náci párt egész világnézetét és annak meghatározó vonását alkotta.

A nemzeti szocializmus világnézete a valóságban az irracionálizmus kultusza volt. Szerintük az emberek alapvetően irracionálisak és csakis az irracionális célokért folyó harcra mozgósíthatók, irracionális érzelmek, ösztönök, szenvedélyes vakhit, nem pedig a hideg értelem, az ész által.

A náci irracionálizmus a múltra apellált, azokra az érzelmekre és ösztönös reagálásokra, amelyeket a népben múltja, történelmi tapasztalata rakott le. Az emberek jellemét, viselkedését, alkotóképességét, gondolkodását a náciak szerint a múlt, az elmúlt nemzedékek határozzák meg bizonyos örökké ható, immanens biológiai erők révén. Ennek a múltnak, ennek a kollektív történelmi tapasztalatnak egyetlen hordozója a nemzet vagy a faj. Misztikus biológiai erők alakítják ki a történelmet és a jövőt, az emberi fajokat, sajátosságaikat, az egyének és a fajok között folyó örökös harcot. Az irracionális biológiai ösztönökből kiindulva, a fajilag tiszta nemzet idealizálásán keresztül a náci elmélet „ideológiailag” megalapozta a biológiai nacionalizmust, tagadta a természet és a társadalom objektív törvényeinek létezését, az egyének szabadságát és egyenlőségét, az emberek jogait, a béke lehetőségét, sőt még akármilyen univerzális, összembari világnézet jogosultságát is, mivel a világnézeteket is csak meghatározott faji csoportok hordozhatják.

Meg kell jegyezni, hogy ideológiájuk irracionálizmusa kétségtelenül előnyt jelentett a náciak számára, amennyiben „elméletileg” megindokolta a meghatározott politikai program hiányát, az egymásnak ellentmondó, megalapozatlan,

⁶⁵ Uo. 234, 512. l.

messzemenő ígéretek — valóra váltásukra vonatkozó konkrét tervek nélkül, a hatalom átvételét — mindennemű kormányprogram mellőzésével, egész elvtelenségüket, aljasságukat, bestialitásukat.

A náci vezetők szüntelenül hangsúlyozták irracionizmusukat, az érzelem domináló szerepét az értelem felett. „Politikai ügyekben az érzés nem ritkán jobban ítél, mint az értelem” — írta Hitler. „... Egy nép széles tömegeit nem a professzorok vagy a diplomaták alkotják. Az a kevés elvont tudás, amellyel a tömeg rendelkezik, inkább az érzelmek birodalmába utalja. Ott alapozza meg pozitív vagy negatív állásfoglalását.”⁶⁶ Hatalomra kerülése után még magabiztosabban nyilatkozott erről Rauschningnak: „Az értelem századának végét éljük, a szellem fensőbbisége a normális élet kóros lealacsonyítása. Ne bízunk a szellemben, a lelkiismeretben, de bízunk ösztöneinkben. Térjünk vissza a gyermekkorhoz, váljunk újra gyermegekké.”⁶⁷

Hitler hatalomrajutását egy új történelmi korszak, az irracionizmus diadala korszakának kezdeteként értékelte: „A világ mágikus értelmezésének, az akaraton és nem az értelmén keresztül történő értelmezésének új korszaka kezdődik.”⁶⁸

Az eklektikus, ellentmondásos, tudományellenes náci ideológiai zagyvaságban az egyik legfontosabb helyet foglalja el a német reakciós irracionizmus fegyvertárából vett fantazmagória a mítoszokról. A mítosz — értelmezéseik szerint — olyan vallási, politikai vagy társadalmi elmélet, amely lehet igaz is, de gyakran az igazságtól távol áll, sőt egyenesen abszurd — viszont képes egy népet fanatizálni, határozott cselekvésre mozgósítani, gyakran éppen kézenfekvő tarthatatlansága következtében. (Óhatatlanul vissza kell emlékeznünk az 1700 évvel előbb élt Tertullianusra: „Certum est, quia impossibile est”.) A náci mítosz hivatott kifejtője, a balti német Alfred Rosenberg, az 1917 előtti orosz és német reakciós irracionális miszticizmus tanítványa és követője. Vaskos, nehezen felfogható, gyakran az értelmetlenség határát is túllépő „Mythus des 20. Jahrhunderts” című főművét kevesen olvasták el — maga Hitler saját bevallása szerint a párt legtöbb vezérével együtt csak felületesen lapozta át a könyvet⁶⁹ —, ennek ellenére a Mein Kampf mellett a náci ideológia legfontosabb hivatalos összefoglalása volt. Rosenberg részletesen megmagyarázta a „mítosz” szerepét: szerinte Németország azért veszítette el hatalmi helyzetét, „mert a polgári és marxista Németország mítosz nélküli nemzetté vált, nem rendelkezett olyan magasrendű értékmérővel, amelyben hitt volna és amelyért kész lett volna harcolni... A jövő hón áhított Németországának feladata a szenvedő és félrevezetett tömegeknek új életfelfogást teremteni egy új mítoszon keresztül, egy új értékmérőt, amellyel mindent meg lehet mérni.”⁷⁰

A hitvány és zavaros náci „mítoszok” közül a központi összekapcsoló helyet, a kiinduló pontot a többi számára a „vér mítosza” foglalta el. Valamennyi náci teoretikus, élükön Hitlerrel, unos-untalan rámutatott a vér döntő szerepére a fasiszta mitológián belül, arra, hogy a vér minden emberi és faji érték, kultúrát teremtő tevékenység egyetlen helyes mércéje. Rosenberg szokásos utánozhatatlan stílusában ezt a következőképpen fogalmazta meg: „Ma egy új hit ébred:

⁶⁶ Uo. 190, 371. l.

⁶⁷ *Hermann Rauschning* : Hitler bizalmasa voltam. 286—288. l.

⁶⁸ *Hermann Rauschning* : Hitler speaks. London. 1939. 220. l. — Ez a mondat sok más szöveggel együtt kimaradt Rauschning könyvének rövidített és igen felületese magyar nyelvű kiadásából.

⁶⁹ Hitler's Secret Conversations. 342. l.

⁷⁰ *Alfred Rosenberg* : Der Mythus des 20. Jahrhunderts. München, 1934. 520, 545. l.

a Vér mítosza, amely szerint az emberiség isteni lényege a véren keresztül megvéendő. Ez a hit magában hordja a legmélyebb megértését annak, hogy az északi vér az a rejtély, amely a régi szentségeket helyettesíti és megsemmisíti.”⁷¹

A vér az a misztikus biológiai tényező, vagy talán helyesebben annak hordozója, amely meghatározza az emberiség múltját és örök időkre a jövőjét. A vér a faj alapja és csak a tiszta vérrrel rendelkező, vérkeveredéstől mentes fajnak van létjogosultsága. Hitler szerint „ami fajilag nem tiszta ezen a világon, az polyva.”⁷² A vér és a faj fogalma a náci életfilozófia alapja.

A nemzeti szocialista ideológia annyira tudománytalan, zavaros és ellentmondásos volt, hogy még ezeket az alapvető fogalmakat sem sikerült tisztázni — helyesebben mondva nem is akarta pontosan definiálni. A mitizált náci fajnak semmi köze sem volt a modern antropológia tudományos fajfogalmához. Csak egyet árultak el metodológiájukból: „A népiségnek, jobban mondva a fajnak éppen nem a nyelv, hanem a vér az alapja,”⁷³ de már ebből a formulából is látható az a zűrzavar, amely ezen alapvető fogalom körül uralkodott: egyformán beszéltek népről, népiségről, nemzetről, fajról (hol árja, hol északi, hol germán fajról) anélkül, hogy kísérletet is tettek volna a különböző fogalmak közti különbségek vagy azonosságok megállapítására. Hiába munkálkodott a III. Birodalomban számtalan fajkutató intézet, hiába küldte ki a faji problémák tisztázására archeológusait, antropológusait, nyelvészeit, udvari sarlatánjait a faji kérdésekbe mind jobban belezavaródó Heinrich Himmler, aki valamennyi vérfagyasztó funkciója közül talán a legjobban a „Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums” (a német népiség megerősítésének birodalmi biztosa) címére volt büszke — mindvégig megválaszolatlanul maradt a kérdés: mi tulajdonképpen a faj?

A náci fajelmélet „teoretikusainak” írásaiban egy alapvető, megoldatlan kettősséggel találkozunk. Amint a fenti idézet is elárulja, a fajt egyrészt a néppel vagy népcsoporttal azonosították, a felsőbbrendű vagy alsóbbrendű fajokat — felsőbbrendű vagy alsóbbrendű népekkel. A náci elmélet Hitler szerint „egyáltalán nem hisz a fajok egyenlőségében, hanem felismeri többségükben nagyobb vagy kisebb értéküket, s e felismerés révén kötelességének érzi, hogy a világmindenségben uralkodó örök akarat értelmében előmozdítsa a jobb, az erősebb győzelmét, követelje a rosszabb és gyengébb alávetését . . .”⁷⁴ Rosenbergnél is találkozunk a faj és a nép fogalmak alapvető azonosításával: „Az új filozófia leszögezi, hogy a fajilag meghatározott néplélek valamennyi gondolatunk, célkitűzésünk és eszekeletünk mércéje, minden érték felbecsülésének végső értékmérője.”⁷⁵ Vagy még „világosabban”: „Csak a faji eszméből vált valósággá az igazi népállam gondolata.”⁷⁶

Az emberek születésüknél fogva a biológiai örökletesség törvényeinek megfelelően különbözőek és egyenlőtlenek, ugyanúgy az emberiség hajnalától kezdve örökké különbözőek és egyenlőtlenek a fajok is. Egyedül az árja faj felsőbbrendű valamennyi, az alsóbbrendűség különböző fokain álló többi fajjal szemben: „Egyedül az árja volt a magasabbrendű emberiség megalapítója,

⁷¹ Uo. 114. l.

⁷² Mein Kampf. 324. l.

⁷³ Uo. 428. l.

⁷⁴ Uo. 421. l.

⁷⁵ Rosenberg : Mythos, 697. l.

⁷⁶ Alfred Rosenberg : Das Parteiprogramm. Wesen, Grundsätze und Ziele der NSDAP. München. 1934. 31. l.

az őstípusát alkotja annak, amit embernek nevezünk. Az emberiség Prometheusza, akinek fényes homlokáról a zseni isteni szikrája minden időkből elpattant . . . Ha az emberiséget három csoportba osztjuk: kultúrát alapító, fenntartó és romboló csoportba, az elsőbe csak az árjakat sorolhatjuk, tőlük származnak minden emberi alkotás alapjai és falai.”⁷⁷

A fajnak ilyen úgyszólván klasszikus fajelméleti, Gobineau—Chamberlain-i értelmezése mellett azonban a náci ideológia a faji kérdést egészen más, ennek lényegesen ellentmondó módon is felvetette: a fajok nemzeti vagy földrajzi határoktól teljesen függetlenül léteznek, ezeken keresztülválnak, a különböző fajokra való megosztás és a fajok harca — az egyes népeken belül történik, a felsőbbrendű faj pedig az egyes népeken belül a kevert vagy alacsonyfajú tömegek fölé emelkedő fajtiszta elit, uralkodásra hivatott vezérréteg. A faji kérdésnek ez a radikálisan új felfogása az idő múlásával mindinkább dominálóvá kezdett válni a náci vezéreknél, akik ezt ideológiai megalapozásnak használták az új uralkodó elit mesterséges kitenyésztésére irányuló tervük számára.

Hitler már 1934-ben kijelentette Rauschningnak: „Nem a történelemben felsorolt népek lesznek az új rend felépítésének anyaga . . . A nemzetek vetélkedésének helyére a fajok harca lép . . . A mi forradalmunk új korszaka vagy jobban mondva zárókorszaka egy fejlődésnek, amely a historikus szemlélet elmúlásához és tisztára biológiai értékek elismeréséhez vezet. Így fogom elterjeszteni egész Európában s az egész világon az emberkiválasztás és tenyésztés új módszerét, amelyre most készül Németországban a horogkereszt . . . A nemzetek cselekvő elitje, azaz a harcoló elit, az észak-germán elem veszi kezébe a főhatalmat, s ad majd urat mindezek fölé a satócsok, pacifisták, puritánok és üzletemberek fölé, akik ma bitorolják a hatalmat.”⁷⁸

Hitler fajelméletének ez az alapvető kettőssége abból a mérhetetlen megvetésből sőt utálatból származott, amelyet a magát „völkisch” azaz népies pártnak nevező náci mozgalom vezetői a néptömegek iránt tápláltak, amelyek számos tanújelét adták is, miközben — nem eredménytelenül — a nép támogatására apelláltak. Hitler sohasem csinált titkot a néptömegekről alkotott véleményéből:

„A tömeg jobban szereti az uralkodót, mint a rimánkodót . . . A szemtelen módon történő szellemi terrorizálást éppen annyira nem veszi tudomásul, mint emberi szabadságának égbekiáltó lábbal tiprását . . . A nép nagy többségében annyira nőies természetű, hogy sokkal inkább érzelmi benyomások irányítják gondolkodását és cselekvését, mint a hideg értelem. Ezek a benyomások azonban nem bonyolultak, hanem nagyon egyszerűek és egyöntetűek. Itt nincs helye sok tépelődésnek, itt csak igen és nem létezik, szeretet vagy gyűlölet, jog vagy jogtalanság, igazság vagy hazugság, de sohasem félig az egyik vagy a másik, vagy részben stb.”⁷⁹

A náci fajelméletéből egyenesen következett sajtóságos államelméletük is. Ebben a kérdésben megfigyelhető a német nemzeti szocialista világnézet és az olasz fasiszta ideológia közti talán leglényegesebb eltérés. Mussolininál az etatizmus elmélete elérte végső kifejlődését. Számára az állam az emberiség történelmi fejlődésének legmagasabb foka; az állam teremti meg a nemzetet, az alattvaló akarától függetlenül létezik, minden felett van, mindenható és

⁷⁷ Mein Kampf, 317—318. l.

⁷⁸ Rauschning : Hitler bizalmasa voltam. 295—297. l.

⁷⁹ Mein Kampf, 44—45, 201. l.

mindent átfogó. Hogy Mussolinin idézzük: „A fasiszta számára minden az államban van, és semmi emberi vagy szellemi nem létezhet, még kevésbé képezhet értéket az államon kívül. Ebben az értelemben a fasiszmus totalitárius és a fasiszta állam, minden érték szintézise és egysége, értékeli, fejleszti és valósággá váltja a nép életének minden oldalát . . . A fasiszta eszme alapköve az államról, lényegéről, jelentőségéről, céljairól szóló koncepciója. A fasiszmus számára az állam abszolút, amellyel szemben egyének és csoportok csak viszonylagosak.”⁸⁰

Az olasz fasiszták elképzelésével merő ellentétben állt Hitler államfelfogása. Az irracionalizmus és miszticizmus által táplált nemzeti szocializmus, amely számára a vér és a faj a történelem alfája és omegája, csak alárendelt, másodrangú szerepet tulajdonított az államnak. Az állam szerinte csupán egyike azoknak az eszközöknek, amelyeket a nép vagy a faj hozott létre célkitűzése megvalósításáért folytatott harcában. Hitler egyik 1937-es beszédében ezt a következőképpen fogalmazta meg: „Az emberi intézmények és valamennyi funkciójuk jelentőségét és célját csupán abból a szempontból mérhetjük fel, hogy mennyire hasznosak a nép örök egységként való fennállása szempontjából. Ezért az elsődleges a nép. A párt, az állam, a hadsereg, a gazdasági struktúra, a jogszolgáltatás — mindezek másodrangú fontosságúak, csupán eszközök a nép fenntartásához. Amennyiben ezt a feladatot teljesítik, jók és helyesek, amikor azonban a feladatnak nem felelnek meg — károsak, és ekkor vagy át kell szervezni vagy félretenni vagy jobb eszközökkel helyettesíteni.”⁸¹

Az állam szerepének lebecsülése — ami egyébként eléggé radikális elkenyarádást jelentett a hagyományos német-porosz reakció egyik alapvető eszmei gondolatától — megnyilvánulása volt annak a meglehetősen erős nihilista, a pusztá rombolást eszményesítő és a deklaszált condottiere hangulatát tükröző vonalnak, amely ott lappangott a náci mozgalomban és olykor-olykor a felszínre tört, némi nyugtalanságot okozva nagytőkés támogatóinak. A misztikus, megfoghatatlan, véren alapuló, a történelem előtti korszak homályában keletkező, örök időkre létező faj érdeke igazolásul szolgált az emberi társadalom és az emberi erkölcs minden intézményének vagy normájának lerombolására, a felismerhetlenségig való elferdítésére. Az állam vonatkozásában ezt még világosabban Rosenberg fejtette ki:

„A nemzeti szocializmus a népet vagy a fajt (!) az állam különböző formái fölé helyezi. Leszögezi, hogy a nép megvédése fontosabb, mint egy vallásnak, egy osztálynak, egy királyságnak vagy egy köztársaságnak a megvédése. Egy nép elárulását az ún. államárulásnál súlyosabb bűnnek tartja.”⁸²

Az állam tehát a náciak szerint mindössze a faj fenntartásának egyik intézménye. Ezért következetesen tagadták, hogy a gazdasági tényezőknek, a gazdasági érdekeknek, általában bárminek is köze volt az állam intézményének létrehozásában vagy fenntartásában a faji ösztönökön kívül. Hitler szerint „az állam nem a gazdasági tényezők foglalatosa gazdasági feladatok teljesítésére egy pontosan körülhatárolt léttérben, hanem fizikailag és lelkileg azonos lények közösségének szervezete fajuk fenntartásának megkönnyítésére és a Gondviselés által előírt életcéljainak elérésére. Csupán ez az állam célja és értelme . . . Sohasem alapítottak államot békés gazdálkodás útján, hanem mindig csak a fajfenntartás ösztönétől hajtva . . .”⁸³

⁸⁰ Idézi *Herman Finer* : *Mussolini's Italy*. London. 1935. 201—204. l.

⁸¹ *Dokumente der deutschen Politik*. V. köt. Berlin (1938) 32—33. l.

⁸² *Rosenberg* : *Mythus*. 542. l.

⁸³ *Mein Kampf*. 164—165, 168. l.

De bármennyire is „újszerűen” vetette fel az állam jelentőségének és szerepének kérdését Hitler, elképzelése még mindig egyenes továbbfolytatása a porosz katonai állam évszázados hagyományának. Ezt maga Hitler nemcsak hangsúlyozta, de egyenesen állításának bizonyításaként említette: „Éppen Németország ad példát egészen csodálatos módon a csupán hatalmi politikai alapokon felépülő birodalomra. Poroszország, a birodalom magva dicső hősiesség és nem pénzügyi műveletek vagy kereskedelmi üzletkötések eredménye.”⁸⁴

Az állam eredetéről, jellegéről és szerepéről alkotott náci tan — akár fajelméletük — homályos, megfoghatatlan, ködös általánosításokba burkolt. Összehasonlíthatatlanul konkrétabb az ideális nemzeti szocialista állam felépítéséről és funkciójáról szóló elképzelésük. A kiinduló pontjaik közötti eltérések ellenére ebben a kérdésben tökéletes volt az azonosság a német és az olasz fasiszták felfogása között: totális állam legyen, amely megfosztja az egyént minden szabadságától és jogától. A nemzeti szocialista állam és minden megnyilvánulásának alapelve, az egész náci világnézet egyik alaptétele — a Führer-prinzip, a vezéri elv: egy vezér feltétlen, abszolút, törvények feletti teljhatalma ellenvélemények, szavazások, demokratikus-parlamentáris formák, többségi határozatok, fellebbezési lehetőségek korlátai nélkül.

A nyugati parlamenti demokrácia a náci elmélet szerint a marxizmus előfutárja és melegágya; a többségi szavazat az egyéni tekintélyt tagadja és így vét a „természet arisztokratikus alapelve” ellen; a többség fogalma már önmagában is „nemcsak az ostobaságot, hanem a gyávaságot is képviseli”; a többségi szavazásból semmi körülmények között nem születhetnek zsenik, mivel a primitív gondolkodású és érzelmű tömegek csak saját mintájukra választják meg képviselőjüket. „A fiatal mozgalom természete és belső szervezete alapján antiparlamentáris, azaz tagadja mind általánosságában, mind belső felépítésében a többségi szavazás elvét, a szavazás révén ugyanis a vezér csak a többiek véleményének és akaratának végrehajtójává degradálódna. A mozgalom a kis és a nagy dolgokban a legnagyobb felelősséggel párosuló feltétlen vezéri alapelve képviseli.”⁸⁵ A vezéri elv történelmi megalapozását Hitler a mítizált germán múltban kereste: a parlamentáris demokráciával „szemben áll a valódi germán demokráciában a vezér szabad megválasztása, aki azután köteles magára vállalni minden felelősséget cselekedeteiért. A germán demokráciában nincs szavazás a kérdések felett. Csak egy személy intézkedése, aki azután vagyoniával és életével felel elhatározásaiért.”⁸⁶

Az államot minden intézményével, apparátusával együtt a náci ideológia szerint egyetlen történelmi szükséglet hozta létre: a faj fenntartása, a vér tisztaságának megőrzése, a felsőbbrendű faj világot megváltó hivatásának előzmódítása. Minden funkciója ennek van alárendelve. Maga a vezéri elv is — hatalmas elvi jelentősége ellenére — csupán a legmagasabb faj által történelmileg kialakított eszköze a faji kitenyésztés előmozdításának, az állattenyésztés terén a legjobban bevált módszerek alkalmazásával. (A faji kérdés legkiválóbb gyakorlati szakemberei — Himmler és Darré — politikai pályafutásuk előtt állattenyésztéssel foglalkoztak.) Ismét Hitlert idézzük: „A népi államnak a fajt a közélet központjába kell helyeznie. Gondoskodni kell vérenek tisztántartásáról.”⁸⁷ A Mein Kampf záró mondata mintegy leszűri az egész mű mondaniv aló-

⁸⁴ Uo. 169. l.

⁸⁵ Uo. 378. l.

⁸⁶ Uo. 99. l.

⁸⁷ Uo. 446. l.

ját: „Az az állam, amely a fajmérgezés korszakában magát a legjobb faji elemek gondozásának szenteli, egy napon a világ ura lesz.”⁸⁸

A fajtisztaság megőrzésének egyik oldala a faj mesterséges kitenyésztése, a faj megjavítása a legjobb biológiai elemek megörökítése révén. A másik oldal pedig a faji ellenség, a vér megrontója elleni kérelhetetlen harc. Ez az ellenség a zsidóság. A faji antiszemitizmus különleges szerepet játszik a nemzeti szocialista ideológiában, mint ahogy a zsidók egészen különleges helyet foglalnak el a náci demonológiában. Az antiszemitizmus a náciánál irracionálisnak egyik fő igazolása. Egy olyan elméletben, amely az emberek polarizálásán alapul, a jó tézisével, az árja fajjal elkerülhetetlenül szemben kell állnia a rossz antitézisének — a zsidóságnak, az emberi gonoszság misztikus, de egyben konkrét megtestesítésének. Ennek a hitleri látomásnak közvetlen ideológiai előfutárai egyrészt Wagner és Chamberlain, másrészt a cári Oroszország antiszemita ideológusai. A náciak azonban az ideológia terén is lényegesen túlmentek elődjeiken, az antiszemitizmust is a totalitás szintjére emelték.

Hitlerék számára a zsidóság nélkülözhetetlen volt — a mítikus mindenható ellenfél prototípusa, a németség és a német vér örökös és kibékíthetetlen ellensége. Benne öltött testet mindaz, ami ellen küzdöttek és amit vele azonosítottak. A zsidók „vérfertőző tevékenységük” során hozták létre mindazt, amivel szembe szegült a náci mozgalom: a liberalizmust, a demokráciát, a parlamentarizmust, az osztályharcot, a háborús vereséget, az inflációt stb. Akár faji, akár szociális kérdésekről legyen szó, akár a világalalomért folytatott küzdelemről — mindenütt ott lapult ellenségei mögött a nemzetközi zsidóság. Hitler szerint „csak e két erőtegyező között folyik le a küzdelem a világalalomért, a németek és a zsidók között. A többi minden káprázat csak és semmiség. Izrael elbújik Anglia, elbújik Franciaország és elbújik az Egyesült Államok mögé. Ha ki is üzzük a zsidót Németországból, világszerte még ellenségünk marad.”⁸⁹

Az antiszemitizmus igazi jelentősége a náciak számára abban állt, hogy gyakorlatilag helyettesítette a társadalomelméletet és mindinkább a „faji forradalom” szociális programjának helyébe lépett. Három domináló témát figyelhetünk meg: a kapitalista plutokrácia azonos a judaizmussal, a marxista szocializmus azonos a judaizmussal és mind a kettő megnyilvánulása annak a nemzetközi zsidó összeesküvésnek, amely a világalalom megteremtését és az árja faj megsemmisítését tűzte ki célul. A marxizmus elméletével, érveléseivel szemben Hitler valóban fegyvertelen volt — nem maradt más hátra, mint ezt is a zsidók mesterkedésével magyarázni, de jobban bízott ezen a téren is az olyan tisztán elvi érvekben, mint a gumibot, a golyó és a koncentrációs tábor.

A „plutokrácia” elleni harc terén azonban az antiszemitizmus lényegesen nagyobb szerepet játszott. Nem túlzás azt állítani, hogy a „forradalmi” és sajátosan „szocialista” náci párt számára az antiszemitizmus pótolta az osztályharcot. A náciánál igazolódott be teljesen Bebel régi híres mondása, amely szerint „az antiszemitizmus a buták szocializmusa”. Abban a mértékben, ahogy háttérbe szorultak a pártprogram tisztán demagóg célból megfogalmazott követelései, úgy szűkült le a „plutokrácia” definíciója kizárólag a „zsidó tőke” fogalmára. A hatalomátvétel után a náciak egyetlen tőkeellenes intézkedése a zsidó tőke elkobzása, a zsidó tulajdon „árjásítása”. Ezzel nemcsak újabb nagy csoportokat fűztek magukhoz anyagilag, de megtarthatták a „kamatrabszolgaság” ellen küzdő harcok fényes páncélját.

⁸⁸ Uo. 782. l.

⁸⁹ *Rauschning* : Hitler bizalmasa voltam. 302. l.

A féktelen antiszemita uszítás nem kis szerepet játszott a náci tömegbázis megteremtésében. Az antiszemitizmus azonban nem pusztán a demagóg propaganda fegyvere volt, hanem az egész silány náci világnézet egyik alapköve, amelyben páratlan fanatizmussal hittek és amelyet vas következetességgel, az emberiség történetében példa nélkül álló gaztettek sorozatával váltottak valóra. Élete utolsó óráiban, az új Reichskanzlei épületének és egész birodalmának romjai alatt a bunkerben, amikor Göring és Himmler árulókká váltak, amikor már behallatszott a szovjet páncélosok ágyútüze, Hitler lediktálta végrendeletét, amelyben fő szellemi örökségként az antiszemitizmust hagyta a német népre: „Az 1939-es háborút kizárólag a zsidó származású vagy zsidóbérenc külföldi államférfiak kívánták és robbantották ki . . . Évszázadok múlnak el, de városaink és emlékműveink romjaiból kinő a gyűlölet azok ellen, akik mindezért felelősek — a nemzetközi zsidóság és segítőitársai ellen . . . Mindenekfelett üzenem a nemzet vezetőinek és minden alattvalójuknak: a leggondosabban tartásuk tiszteletben a faj törvényeit és kérlelhetetlenül harcoljanak minden nép megmérgezője, a nemzetközi zsidóság ellen.”⁹⁰

A zsidóság és az árja faj, a sötétség és a világosság erői közötti apokaliptikus harc hitlerék életfilozófiájában legmagasabb megnyilvánulása volt annak az állandó kegyetlen harcnak, amely egyaránt áthatja a természetet és az emberi társadalmat, az élet egyetlen tényleges mozgató ereje. A harc üdvös és ösztönző, mivel a természetben általában a biológiailag értékesebb, az emberek között a fajilag magasabbrendű elemek állandó megújulásához és megtisztulásához, majd végső győzelméhez vezet; csak a harcban szülehetnek meg az emberiség legmagasabb értékei.

Az örökös harc törvénye kiemelkedő szerepet játszott a nemzeti szocialista világnézetben; sajátos keveréke volt a nietzscheanizmusnak, a szociál-darwinizmusnak és az irracionálizmussal párosuló, a nációkra jellemző primitív vulgáris materializmusnak. Ezt bizonyítják a többi között Hitler kinyilatkoztatásai is: „. . . Az emberiség örök harcban nőtt meg — az örök békében tönkre megy. . . Az embernek meg kell értenie a természet működésének alapvető szükségességét, fel kell fognia, hogy léte az örök harc és felfelé törekvés törvényeitől függ . . . Aki élni akar, harcoljon, és aki nem akar küzdeni az örök harc e világában, nem érdemli az életet.”⁹¹

A Führer azonban nemesak misztikus orákulumként szokott nyilatkozni az élet legalapvetőbb, legrejtélyesebb törvényeiről — intim baráti körben könnyed stílusban is elő tudta adni mély filozófiai nézeteit: „Vezérelvem az a gondolat, hogy egy több mint 25 évig tartó béke ártalmas egy népre nézve. A népek ugyanúgy, mint az egyének, néha szükségét érzik a megerősödésnek egy kis vérontás által. Elődeink párbajokat vívtak. Utána jött a borbély vércsészéjével — ma pedig biztonsági önbortváunk van! . . . Szégyennel gondolkod arra, hogy azt hiszem, több vért vesztettem bortválkozás közben, mint a csatamezőn.”⁹²

Ez volt az az elmélet, amely igazolta a nációk szüntelen agresszivitását kis és nagy dolgokban egyaránt: orgyilkosságaikat és véres verekedéseiket az ún. Kampfzeit időszakában, provokatív külpolitikájukat, a világháború tudatos kirobbantását és a legkegyetlenebb eszközökkel való folytatást. A vér tisztasá-

⁹⁰ Nuremberg Document 3569 – PS. Nazi Conspiracy and Aggression. VI. köt. 260–263. l.

⁹¹ Mein Kampf. 149, 267, 317. l.

⁹² Hitler's Secret Conversations. 537. l.

gának használt! Amint az emberiség történelmének alapja a faj, a történelmi fejlődés döntő mozgató ereje a fajok örökös harca. Rosenberg leszögezte: „A történelmet többé nem »az emberiség örök fejlődésének« tartjuk, akár a humánnum elve vagy a népek keresztény hitre térítése vagy egy vélt »összemberi kultúra« irányában, nem is egy primitív osztályharcnak, hanem a szellemi-faji erőnek környezetükkel és más fajokkal való összeütközésének. A fajok jelentkezése és elmúlása felfogásunk szerint a természet legalapvetőbb törvénye.”⁹³

Az állandó tisztító és nemesítő harc náci elmélete egyben kiinduló pontja lett a brutalitás és a kegyetlenség kultuszának, amely még Németországban sem öltött soha olyan átfogó és vérszomjas jelleget, mint a fasiszta diktatúra éveiben. A nyers erőszak minden megnyilvánulásának dicsőítése és legmagasabb erénnyé emelése — a sajtóban, a „tudományban”, a szépirodalomban, a mozi vásznan, az iskolában és az egyetemen, az ifjúsági és társadalmi szervezetekben — a náci „kulturforradalom” egyetlen tartalmát képezte.

A szadizmus tudatos kinevelésével párhuzamosan folyt a patológikus gyűlölet, az emberek legaljasabb ösztöneinek felkeltése és kielezése, a propaganda legmodernebb módszereinek segítségével. Az egész náci ideológia, Hitler, Rosenberg, Göbbels és társai minden írása a gyűlölet végtelen himnusza mindenkivel szemben, akit mozgalmuk vagy „fajuk” ellenségének tartottak: a „novemberi bűnösök”, a „judeo-bolsevizmus”, a „nemzetközi zsidó összeesküvés”, a „judeo-plutokrácia”, a szláv Untermenschek, mind csupán e gyűlölet-kampány leggyakrabban említett, legintenzívebben támadott objektumai.

A fajok közti szünet nélküli, minden fizikai és szellemi erejüket igénybevevő élet-halál harcának alaptörvénnyé való emelése, a nyers erőszak, a bestialitás és gyűlölet apoteozisa, az esztelen kalandorság — a nemzeti szocialista világnézetnek e fontos alkotó elemei nem érthetők meg teljesen, ha nem hozzuk bizonyos összefüggésbe azzal a mély nihilizmussal, amely a náci mozgalom anyyira jellegzetes oldala. Gyökerei messzire nyúlnak — Nietzscheig, Lagarde-ig, Dosztojevskijig, a századforduló körüli szellemi irányzatokig — de igazi táptalaját az összeomlás és a weimari köztársaság képezte. A nácipártba beözönlő tagok — talajukat vesztett volt frontkatonák, a Freikorpsok zsoldosai, a tönkretett, deklasszált vagy létükben veszélyeztetett kispolgárok, bizonytalan jövődelmű értelmiségiek, a hazájukat vesztett balti és lengyelországi németek, lumpenproletárok, munkanélküli, minden reményt feladó munkások — magukkal hozták a pusztítás, az értelmetlen rombolás, a vak gyűlölet szemléletét, amelyet hitlerék felmagasztaltak az irracionális emberi ösztönök megnyilatkozásaként. Az egésznek kedvezett a weimari Németország légköre, a kétségbeesés, a csodavárás, a reményvesztettség — mindez megfelelt a náci vezérek kiegyensúlyozatlan lelki alkatának is.

Az irracionális, értelmetlen rombolás dicsőítése legvilágosabban talán magánál Hitlernél, a talajtalan deklasszált kalandorok prototípusánál nyilvánult meg. Egyik, 1933 októberében Rauschninggal folytatott beszélgetésében például kijelentette: „Ma még, az igazat megvallva, nem tudjuk, hová megyünk. Gigászi zűrzavar hulláma ragad bennünket magával, s csak azt tudjuk, ez a kezdet. De tudjuk, hogy mit akarunk. Az egyetemes felfordulást akarjuk... Miként egy új geológiai korszak kezdetén roppant recsegés-ropogással az egész világegyetem összeomlik, itt új hegyek támadnak, ott tátongó szakadékok nyílnak, új szárazföldek és új tengerek határvonalai rajzolódnak ki, úgy fog meg-

⁹³ Alfred Rosenberg : Das Parteiprogramm, 29. l.

semmisülni Európa mai szerkezte egy rettentő kataklizmában. A legelemibb életösztön hajt bennünket. . . ”⁹⁴

Mindent szétzúzni, mindent lerombolni, hogy kő kövön ne maradjon a régi, fertőzött vérű civilizációból — a náci mozgalom kezdeti szakaszának e jellegzetes hangulatai hosszabb időn keresztül háttérbe szorultak, miközben Hitler igyekezett világnézetét szalonképpé tenni a németországi és nemzetközi nagytőke számára. A vég előtt azonban, amikor már bekövetkezett az apokaliptikus „istenek alkonya”, újult erővel robbantak ki. 1945 tavaszán a berlini rádió ujjongva harsogta: „A terrorbombázás nem kíméli sem a gazdagok, sem a szegények otthonait; a totális háború munkaközvetítő hivatalai felszámolták az utolsó osztálykorlátokat . . . A kultúra emlékműveivel együtt porrá omlanak forradalmi feladataink teljesítésének utolsó akadályai is. A múltban vagyontárgyaink egy bizonyos burzsoá tartózkodásra bírtak bennünket. Most a bombák ahelyett, hogy megölték volna az európaiakat, csupán összetörték az őket fogságban tartó börtön falait . . . Az ellenség, amely meg akarja semmisíteni Európa jövőjét, csak a múltját zúzta szét, és ezzel eltűnt minden, ami régi és elavult.”⁹⁵

Bármennyire szélsőségesek is ezek az utolsó kétségbeesett órákban megfogalmazott kiáltások, mégis jobban megfeleltek Hitler hírhedt „radikalizmusának” és „forradalmiságának”, jobban tükrözték annak valódi lényegét, mint pártprogramok vagy masszív teoretikai elmefuttatások. Hitler radikalizmusa nem egy meghatározott társadalmi-politikai doktrinából táplálkozott, akármilyen hibás is volt az, hanem az irracionálisból, a faji fanatizmusból, a kispolgári, erkölcstelen nihilizmusból. A náci efajta torz radikalizmusa talán a legszembetűnőbbben azokban a „szocialista” elképzeléseikben nyilvánult meg, amelyek segítségével a „forradalmárok” és „szocialisták” pózában tetszelegtek.

A náci párt „szocializmusa”, bármennyire alapvető szerepet játszott filozófiájában, annak talán leghomályosabb oldala. Ezen nem is csodálkozhatunk, hiszen semmi köze sem volt az általában szocializmusnak nevezett eszme legprimitívebb formáihoz sem. Fentebb láthattuk, hogy a náci program „szocialista” követelése a legkisebb mértékben sem szocialisták, hanem a kispolgárság egy részének egzisztenciális kívánságai. A hatalom átvétele után még kísérlet sem történt valóraváltásukra, nem is beszélve valamilyen más, szocialistának tűnő törvényhozásról — a náci gazdaságpolitika a háborús gazdálkodás, a Wehrwirtschaft céljait szolgáló állammonopolisztikus kapitalizmus rendszerének kiépítése irányában haladt.

Hitlert mozgalmának szociális programja sokkal kevésbé érdekelte, mint Mussolinit. A Mein Kampf-ban ugyan tett egy-két rövid utalást korporatív állam felépítésére és az annak alapját képező „gazdasági kamarákra” vonatkozóan, amelyek „a nemzeti szocialista érzület és felfogás hordozói” lesznek,⁹⁶ ezeket azonban nem fejlesztették tovább sem elméleti, sem gyakorlati téren. Igaz, a náci veszett agitációt folytattak az uzsorástőke és a „kamatrabszolgaság” ellen — főleg az első években, különösen Gottfried Feder írásaiban nyilvánult ez meg,⁹⁷ de tőkés-ellenes élet elvették azzal, hogy először is különbséget tettek a harácsoló (raffendes), vagyis népellenes, elítélendő tőke és a teremtő (schaffen-

⁹⁴ *Rauschning* : Hitler bizalmasa voltam. 147. l.

⁹⁵ Idézi *Hugh Trevor-Roper* : The last days of Hitler. London, 1947. 55—56. l.

⁹⁶ Lásd: *Mein Kampf*. 674, 677. l.

⁹⁷ Ld. pl. *Gottfried Feder* : Das Manifest zur Brechung der Zinsknechtschaft des Geldes. „Kampf gegen die Hochfinanz” c. kötetben. München. 1933. 51—78. l.

des) vagyis hasznos, támogatásra érdemes tőke között, az utóbbi kategóriába sorolták az ipari és banktőke óriási zömét; másodszer pedig a harácsoló tőke fogalmát is mindjobban csupán a zsidó tőkére korlátozták. Mint maga Hitler elég őszintén megjegyezte: „A börzētőke éles elválása a nemzetgazdaságtól alkalmat adott a német gazdaság internacionalizálása ellen való fellépésre anélkül, hogy a tőke ellen vezetett harc veszélyeztetné a nép függetlenségének alapjait.”⁹⁸

Valóságos szocializmusról tehát a náciáknál szó sem lehet — az egyrészt az osztályharc elismerését jelentette volna, ami ellen a legélesebben harcoltak, másrészt pedig lehetetlenné tette volna a hatalom átvételét a nagytőke segítségével. A szocializmus hirdetése azonban elengedhetetlen feltétele volt a náci tömegmozgalom fejlődésének. A konzervatív reakció hagyományos pártjaitól eltérően Hitler megértette a munkásosztály döntő szerepét a modern társadalomban, leszögezte, hogy pártjának „elsősorban a munkások táborából kell toboroznia híveit”.⁹⁹ Ez persze főleg a munkások támogatására vagy inkább semlegesítésére vonatkozott — a náci párt soraiban a munkások mindvégig kisebbségben voltak.¹⁰⁰ Ahhoz azonban, hogy a munkások körében tömegbázist szerezzenek, a náciáknak feltétlenül figyelembe kellett venniük a szocialista eszmék nagy népszerűségét, a marxizmus több évtizedes terjedését. Ezért habozás nélkül vették át és nagy propagandahatással alkalmazták a munkásmozgalom számos szimbólumát és hagyományát: a vörös zászlót (amelynek közepére horogkeresztet helyeztek), a május 1-i ünnepet, egyes régi munkásdalokat, amelyekhez új szöveget írtak stb. Évekkel később Hitler nagy meglepődéssel emlékezett vissza e taktika sikeres alkalmazására: „Harcom első éveinek központi feladata volt a munkás megnyerése a nemzeti szocialista párt oldalára. A következőképpen fogtam hozzá: 1. a marxista pártok példáját követve a legrikítóbb vörös színű falragaszokat raktam ki; 2. propagandakocsijaimat valósággal betemették a lángoló vörösszínű plakátok, vörös zászlókkal és harsogó hangszórókkal ellátva; 3. ügyeltem arra, hogy mozgalmunk tagjai a gyűlésekre kemény gallér és nyakkendő nélkül jöjjenek és egészen fesztelenül viselkedjenek, hogy megnyerjék a munkások bizalmát.”¹⁰¹

Bármennyire ügyesek voltak is ezek a csaló fogások, hathatóságuk csak akkor lehetett volna, ha bizonyos szocialista látszatú eszmékkel egészítik ki, amelyek egyrészt kielégítik a tömegek vágyát egy igazságosabb társadalom iránt, másrészt pedig kihasználják a marxizmust lejárató és ígéreteiket be nem váltó szociáldemokratákkal szemben érzett mély kiábrándulást. Az ilyen „szocialista” jelmez kiszabásához hitlerék a mély gyökeret vert „német szocializmus” hagyományaihoz fordultak.

A náci álszocializmusa, mint ideológiájuk más alkotó elemei, a vér és a faj elsőbbségéből indult ki és egy sajátos „faji szocializmust” alkotott. Értelmezésük szerint a szocializmus fő tartalma — a nacionalizmus! Ezt a „gondolatot” Hitler már egyik 1922-es beszédében kifejtette: „Az az ember, aki a nemzeti ügyet annyira magáévá teszi, hogy nem ismer el népe jóléténél magasabb elvet, az az ember, aki úgy értelmezi nagy himnuszunkat, a »Deutschland, Deutschland

⁹⁸ Mein Kampf, 232—233. l.

⁹⁹ Uo. 373. l.

¹⁰⁰ 1935-ben a fizikai munkások a párttagság 32%-át tették ki, ezzel szemben az alkalmazottak 20,6, a szabadfogalkozásúak 20,2, az állami és pártfunkcionáriusok 13, a parasztok 10, egyebek 4,2%-át. (Z. Barbu : Democracy and dictatorship. New York, 1959. 122. l.)

¹⁰¹ Hitler's Secret Conversations. 335. l.

über alles«-t, hogy számára a világon semmi sem több, mint Németország, mint népe és földje, mint földje és népe — ez az ember szocialista!”¹⁰²

Alaptételüket a náci idővel néhány más gondolattal egészítették ki. Mind egy célt szolgált: aláásni a marxizmus tekintélyét, bizonyos tételeit pedig, megfelelően elferdítve, felhasználni. Mivel semmiféle elvi vagy erkölcsi meggondolás nem gátolta őket, a legnagyobb könnyedséggel, teljesen felelőtlenül igyekeztek túllícitálni a kommunista platform legtöbb pontját, állandóan hangsúlyozva programjuk faji, ősgermán alapját. Jól fogalmazta meg ezt a náci „szocialista” vonalat Franz Neumann: „A nemzeti szocializmus kínálja a munkásnak mindazt, amit a marxizmus, de osztályharc nélkül. A nemzeti szocializmus igéri a magasabb életszínvonalat, a »népközösséget« és a munka uralmát a pénz felett, anélkül, hogy az uralkodó osztály ellen kellene harcolnia. Ellenkezőleg, a munkást felhívják arra, hogy csatlakozzék az uralkodó osztályokhoz, vegyen részt hatalmukban, dicsőségükben és anyagi jólétükben azáltal, hogy egy hatalmas gépezet részévé válik. Nem kell többé elszigetelődni vagy az áramlat ellen küzdenie. Nem kérnek a munkástól több áldozatot és bátorságot, mint akárki mástól. Ellenkezőleg, Németország győzelme az ő győzelme, a munka győzelme a pénz felett, a népközösség diadala az osztályuralom felett, az igazi szabadság győzelme egy olyan szabadság felett, amely csupán a kizsákmányolás lepleül szolgált.”¹⁰³

A fenti elgondolás elfogadtatása érdekében a náci módszeresen meghamisították, elferdítették és saját faji gyűlölettel telített szocializmusukkal igyekeztek helyettesíteni a marxizmus magasabb eszméit. Az osztályharcot tagadták, helyette a nincstelen, proletár népek harcát hirdették a vagyonos kapitalista népek ellen (ebbe a kategóriába elsősorban a Szovjetuniót sorolták, sok földje miatt); a proletariátus vezető szerepét a „proletár” germán faj istenítésével helyettesítették; osztály nélküli társadalomként a német „népközösséget” magasztalták fel. Rosenberg szerint „a nemzeti szocializmus számára nem létezik »proletariátus« és »burzsoázia« mint két ellenséges osztály. Csak németek vannak, társak a vérben és a sorsban, alkotó németek.”¹⁰⁴

A hitleri „szocializmus” valódi, nem propaganda tartalma és eszményképe a vezéri elv alapján felépített faji totális állam, ahol minden erőforrás, az egyén minden érdeke teljesen alá van rendelve a fő célkitűzésnek, az élet igazi céljának: a háború szervezésének és folytatásának. Ebben a „szocialista” Volksgemeinschaftban lehet majd megvalósítani a faj megtisztításának korszerű módszereit és a vezér elit kitenyésztését. Ilyennek ábrázolta szocializmusát Hitler a „baloldali” Otto Strasserrel való szakításakor 1930-ban: „Szocialista vagyok, de másfajta szocialista, mint gazdag barátja, Reventlow. Valaha egyszerű munkás voltam, nem engedném, hogy sofőröm nálam rosszabbul étkezzék. De az ön szocializmusa nem egyéb, mint marxizmus. A dolgozó osztályok zöme kenyéren és szórakozáson kívül nem kíván mást. Sohasem foghatnak fel egy eszmét és nem számíthatunk rá, hogy erre megnyerjük őket. Igazi feladatunk egy új vezér osztályból olyan embereket kiválasztani, akiket, eltérően öntől, nem a szánalom erkölcsé vezet. . . Csak egyfajta forradalom lehetséges, és ez sem nem gazdasági, politikai vagy társadalmi, hanem faji forradalom. Ez örökké így fog maradni: az alsóbbrendű osztályok és az alsóbbrendű fajok harca

¹⁰² Adolf Hitlers Reden. München. 1934. 32. l.

¹⁰³ Franz Neumann : i. m. 157—158. l.

¹⁰⁴ Alfred Rosenberg : Das Parteiprogramm. 11. l.

a nyeregben ülő felsőbbrendű fajok ellen. Ha a felsőbbrendű faj valaha elfelejti ezt a törvényt — minden elveszett. Minden forradalom — gondosan tanulmányoztam — mindig csak faji forradalom volt.”¹⁰⁵

Embertelen „szocializmusát” Hitler a legrészletesebben és legnyíltabban talán Rauschninggal folytatott beszélgetéseiben fogalmazta meg:

„Bolondság osztálytalan társadalomról beszélni. A hierarchia kell . . . Igazi uralom csak ott születhetik, ahol igazi leigázottság van . . . Nincs többé szabadakarat, nincs többé hézag, nincs elszigetelődés: az egyén ura már nem maga az egyén többé. Ez az én szocializmusom, nem pedig olyan másodrendű kérdések rendezése, mint teszem a magántulajdon, vagy a termelési eszközök problémája. Mi értelme lenne ilyesmikkel bajlódni, mihelyt én minden egyes embert szigorúan fegyelmezett rend alá vetek, amelyből nincs szabadulás? Legyen hát az övék minden föld, minden ház, minden gyár, amit akarnak. A fontos az, hogy akár tulajdonosok, akár munkások, mindnyájan az állam tulajdonai legyenek . . . Mit jelent így ezután a birtok, s mit jelent a jövedelem? Mit szocializáljuk mi a bankokat és a gyárakat? Mi az embereket szocializáljuk.”¹⁰⁶

Így festett tehát a hitleri szocializmus. Az emberi lények emberi méltóságuktól való megfosztásának, megalázásának, akaratuk lábbal tiprásának fent vázolt rendszere azonban még mindig nem merítette ki a náci vezérek képzeletét. Számukra ez csupán félutat jelentett, eszközt a végső cél eléréséhez. „Szocializmusuk” végső célját illetően nem hagytak kétséget: hódító, totális háború. Rosenberg szavait idézzük: „Egy új fajnak, amely új birodalmat akar alapítani, és olyan értékmérőt keres, amellyel sikeresen ítélkezhet cselekedetei és törekvései felett, csak egy csatakiáltása lehet: karddal és ekével a becsületért és a szabadságért. Ez a jelszó egyben nacionalista és szocialista.”¹⁰⁷

A vér és a harc alapelvein felépülő eszményi náci „szocialista” társadalom éppen a totális háború eszköztét jelentette. Egyetlen igazi rendeltetése: egy olyan tökéletes hadigépezet, egy olyan militarista totális állam, amely a modern totális háború szükségleteinek megfelelően ideológiailag és szervezetenként organikus egységbe maradéktalanul forrasztja, egy határozott központi akaratnak rendeli alá az egész népet.

A harc örök — mondták a náciak — de nem értelmetlen, pusztán a harc kedvéért folytatott harc. Hitler „Kampf”-jének is mindig egy és csakis egy célja volt, amelyet nem homályosított el előtte sem az idő múlása, sem a harc viszonyosságai, amelynek végső soron alá volt rendelve minden politikai lépése, egész ideológiája, nacionalizmusa és „szocializmusa”. Ez a vakító látomás, az a ragyogó szivárvány, amelyet egész politikai pályafutása folyamán követett, amelynek eléréséhez semmi áldozat nem volt túl nagy: Kelet-Európa meghódítása, a Visztula és az Ural közti hatalmas terület gyarmatosítása egy, a világtörténelem csúcsát alkotó fajtisztá ezeréves birodalom számára.

Ez a gondolat, amely domináló vonalként húzódik végig Hitler egész gondolkodásán és minden cselekedetén, minden megnyilatkozásán keresztül a Mein Kampf-tól egészen végrendeletéig.

Kelet-Európa meghódítása Hitler számára egész életművének igazolását jelentette. Ebbe az irányba egyrészt geopolitikai-stratégiai világuralmi megfontolások hajtották. A geopolitika tana, amelynek egyik leghíresebb exponense,

¹⁰⁵ Otto Strasser : i. m. 117—118. l.

¹⁰⁶ Rauschning : Hitler bizalmasa voltam. 61, 243—246. l.

¹⁰⁷ Rosenberg : Mythos . . . 534. l.

a német Karl Haushofer, aki tanítványán, Rudolf Hessen keresztül jelentős hatással volt Hitlerre, a világalom szempontjából a döntő szerepet az ún. Középtérség (Herzland, vagy angolul Heartland), vagyis Szibéria és Közép-Ázsia, valamint Kelet-Európa birtoklásának tulajdonítja. A legfrappánsabban ezt talán a geopolitika megalapítója, az angol Halford Mackinder fogalmazta meg: „Aki Kelet-Európát birtokolja, uralja a Középtérséget; aki a Középtérséget birtokolja, uralja a Világ-Szigetet (Európa, Ázsia és Afrika egysége — Sz. T.); aki birtokolja a Világ-Szigetet, uralja a világot.”¹⁰⁸

Ehhez az elmélethez csatlakoztak az élettér, a Volk ohne Raum gondolatai. Hitler korán szakított imperialista elődjei gyarmatosítási politikájával, lemondott a tengerentúli területek gyarmatosításának gondolatáról. Hátborzongató az a megátalkodottság és valóságos monománia, amellyel Hitler ezt a nemzeti szocialista eszme létjogosultságának alapját jelentő legfőbb célját követte.

A Mein Kampfban a többi között leszögezte: „Németország számára az egészséges területek megvalósítására az egyetlen lehetőség Európában magában új területek megszerzése . . . Ha Európában akartak volna földterületet biztosítani, akkor ez nagyjában és egészében csak Oroszország rovására történhetett volna, ebben az esetben az új birodalomnak újból az egykori lovagrendek útján kellett volna haladnia, hogy a német karddal a német eke számára új barázdákat nyissanak, megadva a nemzetnek mindennapi kenyérét.”¹⁰⁹

A Mein Kampf megírása után 15 eseménydús év telt el, de látomásait Hitler mindig magában hordta. 1941. június 22-én hozzákezdett élete legfőbb feladatának megoldásához. Néhány hónapig úgy látszott, hogy a szivárványt végül megfogta. Azokban a számára mámoros napokban, amikor a berlini rádió szinte szünet nélkül kürtölte szét a világon az győzelem híreit, Hitler órákon keresztül a legapróbb részletekbe menően fejtegette bizalmi embercinek a meghódított keleti területekkel kapcsolatos terveit:

„A német telepéseknek tisztességes, tágas kisbirtokokon kell élniök. A német közigazgatást csodálatosan szép épületekben, a kormányzókat palotákban helyezük el. A közigazgatás védelme alatt fokozatosan megszervezünk mindent, ami egy bizonyos életszínvonal fenntartására szükséges. A városok körül 30—40 kilométeres mélységben a legjobb utakkal összekötött szép falvak gyűrűjét létesítjük. Ezen túl lesz egy másik világ, ahol az oroszok élhetnek, ahogy akarnak. Csak az a fontos, hogy mi uralkodjunk felettük. Ha fel akarnának lázadni, csak néhány bombát kellene kürtölnünk városaikra és az ügy el lenne intézve. Évente egyszer a kirgizek egy csoportját átvezetnénk a birodalom fővárosán, hogy épületeink nagyságával elszédítsük képzeletüket . . .

Ha valaki megkérdi tőlünk, minő joga terjesztjük ki a germán térséget kelet felé, a válasz az, hogy az az öntudat, amelyet egy nép képvisel, adja meg ezt a jogot. A siker mindent igazol.”¹¹⁰

Kelet-Európa meghódítása Hitler számára nem pusztán katonai vagy gazdasági akció, hanem a legfőbb ideológiai és politikai alapelv. A kelet-európai területek hatalmas laboratóriumot jelentettek az új uralkodó faj tudományos kitenyésztése, a „véren” alapuló rabszolgatársadalom kiépítése számára. Kelet-Európa bázisa lett volna a nemzeti szocialista rendi állammak, Nietzsche, Chamberlain és Lagarde ábrándjai beteljesülésének. Az „új rend” alapjait Hitler

¹⁰⁸ Halford Mackinder: *Democratic Ideals and Reality*. New York, 1942. 150. l.

¹⁰⁹ Mein Kampf. 153—154. l.

¹¹⁰ Hitler's Secret Conversations, 20, 32. l.

elragadtatással körvonalazta néhány évvel a háború előtt: „Lesz egy úr-osztály, amely a legkülönbözőbb elemekből tevődik össze, a harc során fog kiválasztódni, és így kap történelmi igazolást. Ott lesz azután a párt rangsorba rétegzett különféle tagjainak tömege. Ők alkotják az új középosztályt. Ott lesz továbbá a névtelenek roppant serege, a rabszolgák csordája, örökkön-örökké... Még lejjebb azután ott fogjuk látni a meghódított idegenek osztályát, akiket hidegen modern rabszolgáknak fogunk nevezni. S mindezek felett ott lesz az új főnemesség, amelyet a legérdemesebb, s a felelősség viselésére legméltóbb személyiségek fognak alkotni. Így fog megteremtődni az új rend a hatalomért, s a nemzetet belül és kívül gyakorlandó uralomért vívott harcban.”¹¹¹

A rabszolgaság modern formában történő felélesztésének terve nem sikerült: a világ népei, súlyos áldozatok árán, felszámolták a náci szörnyeteget. Utolsó napjaiban azonban, felállítva élete mérlegét, Hitler ismét és ismét visszatért főcéljához. Végredeletében lerögzítette: „Életem célja és a nemzeti szocializmus létjogosultsága — a bolsevizmus megsemmisítése. Éz hatalmas keleti területek meghódítását feltételezte, ezek viszont biztosíthatták volna a német nép jövő jólétét... Csak Kelet felé, mindig és kizárólag Kelet felé terjeszkedhet fajtánk. Ez az az irány, amelyet maga a természet állapít meg a germán népek terjeszkedése számára.”¹¹²

Ezt üzenté utódainak Hitler Adolf ezeréves III. Birodalma fő alapelveként. Az emberiség haladó erőinek összefogása eredményezte, hogy a birodalom mindössze csak 12 évig, 3 hónapig és 8 napig állt fenn.

¹¹¹ *Rauschning* : Hitler bizalmasa voltam. 63. l.

¹¹² *The Testament of Adolf Hitler*, London, 1961. 34, 46. l.